

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

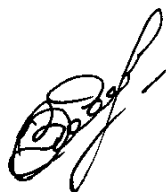
ЗАДОРЖНА ОЛЕНА МИХАЙЛІВНА

УДК: [371.134:5(07)](043.3)

**ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ПЕРЕКОНАНЬ У СТУДЕНТІВ
ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ ЗАСОБАМИ
ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Умань – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Совгіра Світлана Василівна,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
професор, завідувач кафедри хімії, екології та методики їх
навчання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Лук'янова Лариса Борисівна,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН
України, директор.

кандидат педагогічних наук, доцент
Казанішена Наталія Вікторівна,
Кам'янець-Подільський національний університет імені
Івана Огієнка,
доцент кафедри біології та методики її викладання.

Захист відбудеться «26» лютого 2016 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 74.053.01 в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини за адресою: 20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2.

З дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті та у бібліотеці Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини: 20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2.

Автореферат розіслано «25» січня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. П. Рогальська-Яблонська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Початок ХХІ століття характеризує високий рівень антропогенного навантаження на природу. Розвиток виробництва та господарська діяльність людини зумовили погіршення екологічної ситуації та виникнення глобальних екологічних проблем в останні десятиліття. В умовах сучасної екологічної кризи вкрай актуальною стала проблема формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів, які в майбутньому вирішуватимуть освітні, виховні та інші проблеми молодого покоління і виконуватимуть культурологічні, громадянські та соціальні функції в суспільстві.

Сучасна українська освіта за умов євроінтеграції потребує фахівців нової формації, з високим рівнем кваліфікації, творчих, здатних приймати відповідальні рішення, зокрема, й у справі природоохоронної діяльності.

У галузі педагогічної освіти чітко прослідковуються тенденції екологізації навчальних дисциплін та залучення молоді до природоохоронної діяльності. Про актуальність екологічної освіти майбутніх педагогів свідчать закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепція екологічної освіти України, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки та ін.

План заходів Міністерства освіти і науки України з реалізації Концепції екологічної освіти в Україні передбачає обов'язкове введення в навчальні програми з природничих, математичних та гуманітарних дисциплін основ екологічної освіти. У навчально-виховному процесі вищого навчального закладу екологічна складова покликана сприяти переходу набутих природоохоронних знань в особистісні переконання майбутніх педагогів.

Проблеми екологічної освіти і природоохоронної діяльності знайшли своє відображення в науковій літературі. Тематика охорони природи поступово переростає у проблему екологічної освіти і виховання та стає основою педагогічних досліджень О. Захлебного, І. Зверева, І. Суравегіної, які заклали фундамент сучасної екологічної освіти й виховання. Концептуальні засади становлення екологічної освіти в Україні обґрунтовано в наукових працях В. Вербицького, Н. Лисенко, Л. Лук'янової, М. Сонної, С. Шмалей, Г. Щукіної та ін.; методичні, технологічні та організаційні аспекти природоохоронної діяльності й екологічного виховання під час природоохоронних дій висвітлені у працях Г. Білявського, В. Бровдія, С. Дерябо, І. Зверева, С. Іващенко, Л. Ілійчук, О. Локшини, Н. Мамедова, Г. Пустовіта, Н. Пустовіт, В. Шарко та ін.

Еколого-парадигмальні засади формування світоглядних цінностей вивчали Л. Білик, О. Грошовенко, О. Колонькова, К. Маргламова, О. Плахотнік, Г. Тарасенко, Є. Флешар, Г. Ярчук та ін.; екологічного світогляду – В. Вербицький, А. Кмець, Н. Негруца, Н. Немченко, Н. Нетребко, С. Совгіра та ін.; світоглядних знань – Л. Корміна; екологічної культури – Н. Казанішена, Н. Кравець, Г. Тарасенко, Л. Фенчак та ін. Окремі питання природоохоронної діяльності на державному рівні розкрито у працях про управлінську діяльність – В. Борейко, Н. Кривокульської, О. Максимович, Д. Стрільчук.

Однак результати дослідження ступеня наукової розробки проблеми

екологічної освіти і виховання засвідчили, що практично поза увагою науковців залишається питання комплексного, системного дослідження проблеми формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів, зокрема, і засобами природоохоронної діяльності.

Науковий аналіз порушеної проблеми засвідчив наявність суперечностей, які потребують результативного і швидкого розв'язання, зокрема, між:

- запитом суспільства щодо необхідності формування світоглядних переконань майбутніх педагогів щодо бережливого ставлення до природи і малоефективною екологізацією навчально-виховного процесу у педагогічних вищих навчальних закладах;

- нагальною потребою формування світоглядних переконань у майбутніх педагогів та реальним станом їхньої професійної підготовки;

- значним освітнім потенціалом природоохоронної діяльності та недостатнім її використанням під час професійної підготовки студентів у педагогічних університетах.

Отже, соціальна значущість проблеми, викликаній зазначеними вище суперечностями, потреба вдосконалення процесу формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності та недостатня розробленість цієї проблеми в теорії і практиці зумовили вибір теми дисертації – **«Формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження здійснювалося відповідно до основних напрямів і завдань держбюджетної теми «Дослідження потенціалу ландшафтних екосистем Центрального Побужжя для формування екомережі України та залучення молоді до природоохоронної роботи» (номер державної реєстрації 0110U00791), що виконувалася в науково-дослідній лабораторії «Екологія і освіта» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Тему затверджено Вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 7 від 20 грудня 2010 р.) та узгоджено на засіданні Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 9 від 21 грудня 2010 р.)

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми та вивчення освітньої практики теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності.

Відповідно до мети й гіпотези визначено такі **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу стану дослідженості проблеми в науковій літературі розкрити зміст і уточнити сутність ключових понять дослідження: «світогляд», «переконання», «світоглядні переконання», «засоби природоохоронної діяльності», «формування світоглядних переконань засобами природоохоронної діяльності».

2. Визначити структурні компоненти світоглядних переконань, показники та характеризувати рівні їх сформованості у студентів педагогічних університетів.

3. Теоретично обґрунтувати й апробувати модель формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної

діяльності.

4. Визначити педагогічні умови формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності та експериментально перевірити методику їх реалізації.

Об'єкт дослідження – процес формування екологічного світогляду у студентів педагогічних вищих навчальних закладів.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності.

Гіпотеза дослідження. Формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови: удосконалення змісту фахових дисциплін природоохоронною тематикою для засвоєння студентами екологічних і природоохоронних знань; забезпечення позитивної мотивації студентів до здійснення природоохоронної діяльності шляхом упровадження активних методів і форм її організації; залучення студентів до активної природоохоронної діяльності.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети і розв'язання поставлених завдань використовувався комплекс методів наукового дослідження: *теоретичні* – аналіз історичної, психологічної, педагогічної, методичної літератури для визначення об'єкта, предмета, мети дослідження, формулювання його завдань, уточнення сутності поняття «формування світоглядних переконань засобами природоохоронної діяльності», визначення особливостей їхнього формування у студентів педагогічних університетів; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних для розробки й теоретичного обґрунтування педагогічних умов формування світоглядних переконань у студентів засобами природоохоронної діяльності, теоретичне моделювання – для обґрунтування моделі формування світоглядних переконань студентів; *емпіричні* – спостереження, бесіди, анкетування, тестування, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) для визначення рівнів сформованості світоглядних переконань, доведення ефективності дослідницько-експериментальної роботи; *методи математичної статистики* використано для визначення й узагальнення, якісного і кількісного аналізу експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди, Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького, Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка. На різних етапах у дослідженні брали участь 576 студентів та 26 викладачів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

– *уперше* обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування світоглядних переконань студентів засобами природоохоронної діяльності (удосконалення змісту фахових дисциплін природоохоронною

тематикою для засвоєння студентами екологічних і природоохоронних знань; забезпечення позитивної мотивації студентів до здійснення природоохоронної діяльності шляхом упровадження активних методів і форм її організації; залучення студентів до активної природоохоронної діяльності); розроблено модель формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності, що складається з таких блоків: *методологічно-цільового* (мета, підходи, принципи), *змістово-процесуального* (етапи, зміст, форми, методи, засоби) і *результативного* (компоненти та рівні сформованості світоглядних переконань засобами природоохоронної діяльності та відповідний результат);

– *уточнено* сутність ключових понять дослідження: «світоглядні переконання», «засоби природоохоронної діяльності», «формування світоглядних переконань засобами природоохоронної діяльності» (процес формування самосвідомості особистості на основі екологічних знань, світоглядних переконань, екологічних цінностей та норм поведінки особистості у природі щодо збереження навколишнього природного середовища, який забезпечується за допомогою різноманітних форм, активних методів і засобів організації та проведення природоохоронної діяльності, необхідних для виховання гармонійних відносин у системі «людина – суспільство – природа»); компоненти (ціннісно-мотиваційний, когнітивно-інформаційний, діяльнісно-практичний) з відповідними показниками (наявність особистісно-ціннісних установок та переконань щодо бережливого ставлення до навколишнього середовища; сформованість мотивів до природоохоронної діяльності в майбутній професійній справі; системність екологічних і природоохоронних знань про стан навколишнього середовища та механізми його збереження; сформованість практичних знань, умінь, навичок здійснення природоохоронної діяльності; здатність до розробки та впровадження різноманітних форм природоохоронної роботи в майбутній професійній діяльності) та рівні (високий, середній, низький) сформованості світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів;

– *подальшого розвитку* набуло навчально-методичне забезпечення процесу формування світоглядних переконань у студентів засобами природоохоронної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та впровадженні у процес професійної підготовки майбутніх учителів методики педагогічної діагностики рівнів сформованості світоглядних переконань у студентів засобами природоохоронної діяльності; інтегрованих програм навчальних дисциплін напрямів підготовки 6.040104 Географія та 6.040102 Біологія («Загальне землезнавство», «Загальна екологія», «Географія світового господарства», «Екологія рослин і тварин», «Геокологія», «Екологія людини», «Фізична географія України», «Охорона природи», «Економічна і соціальна географія України»); змісту, форм і методів фахової практики із загального землезнавства та загальної екології з елементами природоохоронної діяльності, інноваційних форм природоохоронної діяльності. Розроблені методичні рекомендації «Організація природоохоронної діяльності» стануть у нагоді викладачам та студентам вищих педагогічних закладів освіти, учителям загальноосвітніх шкіл.

Матеріали дослідження можуть бути використані в навчально-виховному

процесі вищих навчальних закладів під час викладання дисциплін природничого циклу для формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності.

Результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 641/01 від 03.03.2015), Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (довідка № 337 від 25.03.2015), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 06/701 від 03.04.2015).

Особистий внесок автора в роботах, опублікованих у співавторстві. У монографії «Природоохоронний потенціал ландшафтних екосистем Центрального Побужжя» (співавтори Г. Гончаренко, С. Совгіра, І. Красноштан) є рекомендації для залучення молоді до природоохоронної роботи; у статті «Transformation and conservation of parks ecosystem» (співавтори С. Совгіра, С. Люленко, Г. Гончаренко, М. Кугай) автором охарактеризовано рівень антропогенного навантаження на парк Монастирищенського району; у статті «Шляхи оптимізації природно-заповідного фонду Уманщини» охарактеризовано природно-заповідні об'єкти Уманщини; у статті «Проведення та обробка результатів польових облікових робіт видового складу мисливської фауни ПП «Вепр» (співавтори С. Совгіра, Г. Гончаренко, Р. Подзерей, С. Грабовська) подано інформацію про кількість місцевої фауни ПП «Вепр».

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні результати представлено в доповідях і повідомленнях на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Новые технологии в материаловедении, информационных системах, электронике, энергетике, экологии» (Кременчуг, 2012), «Цілі збалансованого розвитку для України» (Київ, 2013), «Фундаментальні та прикладні дослідження в географічній, екологічній та хімічній освіті» (Умань, 2013); *всукраїнських* – «Екологічний шлях у майбутнє» (Умань, 2012), «Формування компетентного фахівця в умовах освітнього середовища вищого навчального закладу» (Умань, 2013), «Стратегії розвитку екологічної освіти у ХХІ столітті» (Миколаїв, 2014), IV Всеукраїнських наукових читаннях пам'яті Сергія Таращука (Миколаїв, 2015), «Природничі науки в системі освіти» (Умань, 2015).

Публікації. Основні положення та результати дисертації висвітлено у 22 публікації автора (18 – одноосібних), із яких 6 статей представляють основні наукові результати дисертації; 8 – мають апробаційний характер; 8 – додатково репрезентують наукові висновки, із них – 1 монографія у співавторстві, 1 навчально-методичний посібник та 1 методичні рекомендації «Організація природоохоронної діяльності» для педагогічної практики студентів.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаної літератури (256 найменувань), 10 додатків на 22 сторінках. Загальний обсяг роботи – 243 сторінок, із них – 192 сторінки основного тексту. Робота містить 18 таблиць та 5 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, окреслено комплекс методів, сформульовано гіпотезу дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; особистий внесок автора у роботах, опублікованих у співавторстві; відображено відомості щодо впровадження та апробації результатів дисертації, представлено відомості про публікації автора, структуру та обсяг роботи.

У першому розділі – *«Формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності як педагогічна проблема»* – проаналізовано стан розробленості проблеми в науковій літературі; наукові підходи до трактування понять «світогляд», «переконання», «світоглядні переконання», «природоохоронна діяльність», «засоби природоохоронної діяльності», «формування світоглядних переконань засобами природоохоронної діяльності»; визначено структуру і зміст формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності.

Аналіз наукових джерел із досліджуваної проблеми дозволив розподілити процес становлення екологічної освіти і природоохоронної діяльності на чотири етапи:

1) кінець XIX ст. – до 60-х років XX століття характеризує теоретичне вивчення проблем охорони природи, в якій закладено основи принципу природовідповідності;

2) з кінця 60-х по 90-і роки XX століття в наукових дослідженнях тематика охорони природи поступово переростає у проблему екологічної освіти і виховання;

3) у 90-х роках XX століття із проблеми екологічної освіти і виховання в науково-педагогічних працях виділяються методичні, технологічні та організаційні аспекти природоохоронної діяльності й екологічного виховання;

4) з кінця 90-х років XX століття – донині у педагогічних дослідженнях із проблеми екологічної освіти і природоохоронної діяльності виокремлюють такі питання: формування світоглядного ставлення до природи як до цінності, екологічного світогляду, світоглядних знань, екологічної культури, світоглядних переконань, що сприяло поширенню термінів: «екологічна освіта», «екологічне виховання», «екологічна освіта і виховання».

Проблемі екологічної освіти особистості засобами природоохоронної діяльності присвячено дослідження сучасних науковців, які вирішують проблеми формування: екологічного світогляду особистості (О. Молотова, Н. Негруца, Н. Немченко, С. Совгіра, І. Фролов, В. Шинкарук); екологічної свідомості (О. Білоус, О. Варго, О. Романова, Ю. Саунова, В. Скребець); екологічної культури школярів і студентів у вищих навчальних закладах (Л. Лук'янова, Н. Кравець, Г. Тарасенко, Л. Фенчак). Водночас, проблема формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності не знайшла належного відображення в наукових дослідженнях.

Світоглядні переконання розуміємо як особистісну форму самосвідомості людини, яка формується під впливом знань і практичної діяльності та проявляється у ставленні особистості до навколишнього світу і самої себе.

Природоохоронна діяльність – це цілеспрямована діяльність, яка передбачає використання активних природоохоронних заходів і дій для збереження навколишнього природного середовища на законодавчому, виконавчому та освітянському рівнях.

Формування світоглядних переконань визначаємо як процес засвоєння нових знань шляхом організованого впливу на свідомість особистості, що забезпечує становлення її життєвих настанов, позицій, ідеалів, переконань, принципів пізнання та діяльності в суспільстві.

Засобами природоохоронної діяльності вважаємо різноманітне інформаційно-предметне забезпечення природоохоронної роботи, зі специфічними дидактичними функціями, метою яких є природоохоронна діяльність студентів, спрямована на закріплення ними екологічних і природоохоронних знань, формування світоглядних переконань щодо збереження навколишнього природного середовища. Визначені засоби природоохоронної діяльності для екологічного виховання майбутніх учителів розподілено на декілька груп: матеріальні (навколишнє природне середовище, навчально-дослідні ділянки, екологічна науково-дослідна лабораторія, спеціальні інструменти та обладнання), інформаційні (лекційний матеріал з екологічним та природоохоронним змістом; лабораторні практикуми; плакати, карти, таблиці, діаграми, комп'ютерні презентації, інформаційно-комунікаційні технології), дидактичні (навчальні предмети природничо-наукового циклу з екологічним та природоохоронним змістом; підручники та програми з екології, посібники та методичні рекомендації до проведення природоохоронної діяльності).

Формування світоглядних переконань засобами природоохоронної діяльності визначаємо як процес формування самосвідомості особистості на основі екологічних знань, світоглядних переконань, екологічних цінностей та норм поведінки особистості у природі щодо збереження навколишнього природного середовища, який забезпечується за допомогою різноманітних форм, активних методів і засобів організації та проведення природоохоронної діяльності, необхідних для виховання гармонійних відносин у системі «людина – суспільство – природа».

У структурі світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності виділено компоненти: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-інформаційний, діяльнісно-практичний з показниками. Ціннісно-мотиваційний з показниками: особистісно-ціннісні установки та мотиви бережливого ставлення до навколишнього середовища; когнітивно-інформаційний з показниками: наявність системи знань з охорони природи; оволодіння екологічними поняттями; знання основних форм природоохоронної діяльності; знання теорії та методики проведення природоохоронних заходів; діяльнісно-практичний з показниками: володіння методикою організації природоохоронних заходів; уміння використовувати міжпредметні знання; вміння діагностувати і оцінювати екологічну діяльність; сформованість практичних знань, умінь, навичок здійснення природоохоронної діяльності; здатність до розробки та впровадження різноманітних форм природоохоронної діяльності в майбутній професійній справі. Визначено три рівні сформованості світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності: високий, середній, низький.

У другому розділі – «*Діагностика сформованості світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності*» – проаналізовано стан сформованості світоглядних переконань у студентів засобами природоохоронної діяльності у практиці педагогічних університетів; розкрито методика дослідницько-експериментальної роботи; на основі визначених компонентів та показників схарактеризовано рівні сформованості світоглядних переконань у студентів, представлено їх якісні та кількісні характеристики.

На основі проведеного аналізу навчальних та робочих програм, підручників і посібників для студентів педагогічних університетів напряму підготовки 6.040104 Географія та 6.040102 Біологія було з'ясовано, що екологічна та природоохоронна проблематика відображена по-різному у змісті навчальних дисциплін та у навчальному процесі загалом. Проте в цілому в дисциплінах біологічного спрямування вміст екологічної та природоохоронної тематики значно більший та різноманітніший порівняно з дисциплінами географічного спрямування. Аналіз навчального процесу та педагогічного потенціалу навчальних дисциплін у контексті формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності засвідчив, що у змісті дисциплін природничого циклу недостатньо висвітлена природоохоронна діяльність, не забезпечений широкий зв'язок теоретичних знань із практикою, а це не дає можливості студентам активно брати участь у природоохоронній діяльності та набувати екологічні і природоохоронні знання, уміння й навички, необхідні у професійній діяльності.

Для діагностики рівня сформованості світоглядних переконань у студентів засобами природоохоронної діяльності використано такі методики: методика визначення суб'єктивного ставлення студентів до природи; методика визначення ціннісно-мотиваційного ставлення до природи; методика виявлення мотивів майбутньої природоохоронної поведінки; методика діагностики ціннісних орієнтацій та установок до природоохоронної діяльності; бліц-опитування; методика вивчення рівня екологічної грамотності студентів; метод тестування для виявлення у студентів знань основних екологічних понять; методика виявлення досвіду природоохоронної діяльності.

З огляду на виокремлені компоненти та залежно від прояву показників охарактеризовано три рівні сформованості світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності: високий, середній, низький.

Високий рівень сформованості світоглядних переконань демонструють студенти, які сприймають природу як найвищу цінність, їм властиве уважне, свідоме, бережливе ставлення до природи, а людина є невід'ємною її складовою; вони мають глибокі світоглядні переконання щодо охорони природи; володіють міцними професійними екологічними і природоохоронними знаннями про взаємозв'язки і взаємозалежності біосфери та техносфери, про вплив антропогенної діяльності на природне середовище; зорієнтовані на активну участь у різноманітних природоохоронних заходах, самостійно намагаються знаходити, узагальнювати і опрацьовувати необхідну їм природоохоронну інформацію, вільно володіють методикою організації природоохоронних заходів; уміють діагностувати і оцінювати екологічну діяльність.

Середній рівень сформованості світоглядних переконань характеризується тим, що особистісні цінності студентів часто домінують над суспільними; відсутня системність екологічних, педагогічних і професійних знань про стан навколишнього середовища та механізми його охорони, збереження та відтворення, наявне розуміння необхідності урахування аспектів важливості, небезпеки, руйнації, забруднення під час втручання в навколишнє природне середовище; екологічні уявлення студентів відповідають соціально прийнятним моральним нормам, але екологічні судження характеризуються типовістю і шаблонністю, майже відсутня здатність до творчої інтерпретації екологічних норм, умінь і навичок здійснення природоохоронної діяльності; вони здатні до розробки різноманітних форм природоохоронної діяльності, проте подекуди відчують труднощі щодо їх упровадження в майбутній професійній діяльності, володіють методикою організації природоохоронних заходів, проте не завжди здатні адекватно діагностувати й оцінювати екологічну діяльність.

Низький рівень сформованості світоглядних переконань характеризує студентів з недостатньо сформованими пізнавальними орієнтаціями, загалом ці студенти не мають бажання вмотивовано створювати інформаційно-пізнавальне поле для самоосвіти, що виявляється в байдужому, споживацькому ставленні до навколишнього природного середовища, у відсутності сформованих екологічних і духовних цінностей у майбутній професійній діяльності. Вони володіють несистемними природничо-науковими знаннями про взаємодію природи і суспільства, не розуміють необхідності дотримання природоохоронної поведінки в повсякденному житті та професійній діяльності; уміннями здійснення природоохоронної діяльності володіють на елементарному рівні, відчують труднощі при розробці різноманітних форм природоохоронної діяльності та не вміють застосувати їх у майбутній професійній діяльності, не володіють методикою організації природоохоронних заходів; оцінка екологічної діяльності переважно суб'єктивна.

Одержані дані результатів констатувального етапу експерименту було обчислено за середньоарифметичними показниками, що дозволило виявити наявні у студентів рівні сформованості світоглядних переконань. Було з'ясовано, що на низькому рівні перебувало 65,71 % студентів експериментальної групи (ЕГ) і 68,11 % контрольної групи (КГ), на середньому рівні – 31,27 % студентів ЕГ і 28,83 % – КГ, на високому рівні – 3,02 % студентів ЕГ і 3,06 % – КГ.

Причинами переважання низького рівня сформованості світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів щодо природоохоронної діяльності вважаємо: відсутність практичної природоохоронної діяльності в педагогічних університетах; відсутність або незначне наповнення навчальних дисциплін екологічною і природоохоронною тематикою; недостатнє поєднання та використання інтерактивних методів і організаційних форм та засобів природоохоронної діяльності; низький рівень екологічних і природоохоронних знань студентів, відсутність досвіду проведення природоохоронної діяльності.

Зазначений незадовільний стан актуалізував потребу обґрунтування моделі та реалізації педагогічних умов формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності.

У третьому розділі – *«Експериментальне дослідження формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності»* – обґрунтовано експериментальну модель та визначено педагогічні умови формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів; описано хід та результати формувального етапу дослідження; подано порівняльний аналіз результатів констатувального та формувального експерименту.

Розроблена експериментальна модель формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності охоплювала такі блоки: *методологічно-цільовий* (мета, підходи і принципи); *змістово-процесуальний* (етапи: підготовчий, мотиваційний та діяльнісний, зміст, форми, методи та засоби); *результативний* (компоненти: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-інформаційний та діялісно-практичний, показники та рівні) та педагогічні умови формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів (рис. 1).

Обґрунтування експериментальної моделі формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності базувалося на ідеях світоглядного, системного й особистісно-діялісного підходів. Провідними принципами, на яких будувалася модель формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів, визначено такі: цілеспрямованості, природовідповідності, активності та свідомості, практичної спрямованості.

Педагогічними умовами ефективного формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності визначено такі: удосконалення змісту фахових дисциплін природоохоронною тематикою для засвоєння студентами екологічних і природоохоронних знань; забезпечення позитивної мотивації студентів до здійснення природоохоронної діяльності шляхом упровадження активних методів і форм її організації; залучення студентів до активної природоохоронної діяльності.

Використання у дослідженні світоглядного підходу потребувало створення умов для самовизначення, самореалізації особистості студента, формування світоглядних переконань і базувалося на досягненнях природничих наук. Системний підхід передбачав розкриття закономірностей, зв'язків між окремими компонентами навчально-виховного процесу. Особистісно-діялісний підхід забезпечував усвідомлення студентом себе як особистості, високоосвіченого майбутнього педагога, професіонала у своїй галузі; виявлення і розкриття педагогічних можливостей в організації та проведенні практичної природоохоронної діяльності. Сформовані світоглядні переконання, екологічна свідомість, культура поведінки у природі, природоохоронні знання, уміння, навички є результатом самовдосконалення студентом своєї творчої індивідуальності.

Перша педагогічна умова – удосконалення змісту фахових дисциплін природоохоронною тематикою для засвоєння студентами екологічних і природоохоронних знань – реалізовувалася через доповнення екологічним і природоохоронним матеріалом змісту навчальних дисциплін: «Загальне землезнавство», «Загальна екологія» (II курс, 4 семестр), «Екологія людини»,

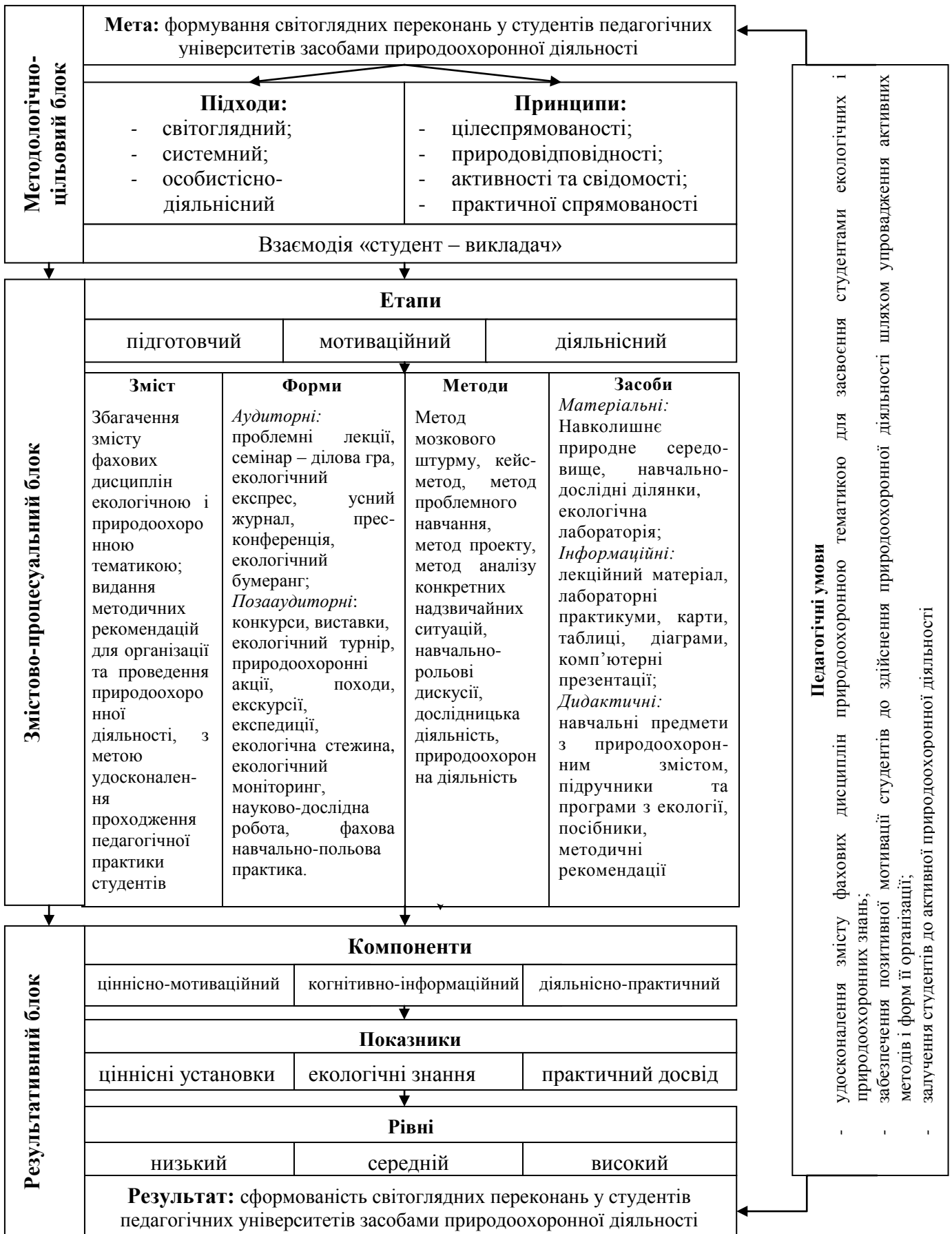

Рис. 1. Модель формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності

«Фізична географія України» (III курс, 5 семестр), «Географія світового господарства», «Екологія рослин і тварин» (III курс, 6 семестр), «Економічна і соціальна географія України» (IV курс, 7 семестр), «Геоелекологія» (IV курс, 8 семестр), «Охорона природи» (IV курс, 8 семестр) – навчальних програм із навчальних дисциплін напрямів підготовки 6.040104 Географія та 6.040102 Біологія з II-го по IV курс шляхом уведення екологічного і природоохоронного матеріалу, удосконалення змісту фахової практики із загального землезнавства та загальної екології з елементами природоохоронної діяльності (для студентів II курсу); удосконалення програми педагогічної практики інноваційними формами природоохоронної діяльності (для студентів IV курсу).

Зміст практики доповнено екологічною і природоохоронною тематикою: до тем «Дослідження морфологічних характеристик русла річки» та «Екологічне виховання населення» введено підтему «Дослідження екосистем прісної водойми»; до тем «Антропогенні форми рельєфу» й «Антропогенний вплив на навколишнє середовище» включено підтему «Екологічний моніторинг житлового району свого міста»; до тем «Дослідження рельєфу, його змін під впливом природних і антропогенних чинників» та «Екологічний моніторинг. Система екологічної інформації» введено підтему: «Дослідження екосистеми луків». Доповнення фахової практики екологічним і природоохоронним матеріалом, дослідницькими моніторинговими завданнями, організацією і проведенням природоохоронних акцій сприяло закріпленню студентами тієї екологічної й природоохоронної інформації, яку вони вивчали протягом усього навчального року, та формуванню навичок природоохоронних дій під час проведення природоохоронних акцій.

Друга педагогічна умова – забезпечення позитивної мотивації студентів до здійснення природоохоронної діяльності шляхом упровадження активних методів і форм організації навчально-виховного процесу – реалізовувалася шляхом упровадження активних методів навчання на лекціях та семінарських заняттях. Із урахуванням специфіки навчально-виховного процесу педагогічного університету розроблено навчально-методичні комплекси дисциплін із використанням активних методів (метод мозкового штурму, метод проблемного навчання, метод проєктів, ділова гра, кейс-метод, метод аналізу конкретних надзвичайних ситуацій, навчально-рольові дискусії, дослідницька діяльність, залучення до природоохоронної діяльності тощо), що дозволяло активізувати студентів у навчально-виховному процесі. Серед форм аудиторної роботи використано такі: проблемна лекція, семінар – ділова гра, прес-конференція, екологічний бумеранг, екологічний турнір, усний журнал – а також форми позааудиторної роботи: конкурси, виставки, природоохоронні акції, екскурсії, експедиції, екологічний моніторинг, науково-дослідна робота, фахова навчально-польова практика. Упровадження активних методів та форм організації навчально-виховного процесу забезпечило формування позитивної мотивації студентів до здійснення природоохоронної діяльності.

Реалізація третьої педагогічної умови передбачала залучення студентів до активної природоохоронної діяльності, для реалізації якої розроблено методичні рекомендації «Організація природоохоронної діяльності», де подано розробки природоохоронних заходів відповідно до Міжнародного календаря екологічних дат:

природоохоронні акції («Чисті прибережні смуги, водні плеса і джерела!», «Зелена хвиля подвір'я!», «Зелений паросток майбутнього», «Лісам, паркам, скверам бути чистими!», «Чисті джерела», «Година Землі», «Чисте місто – чиста совість», «Здоров'я людини та довкілля», «Не рубай ялинку!»), фестивалі, природоохоронні проекти («Чисте довкілля – здорова нація»), конкурс плакатів на природоохоронну тематику; конкурс-виставка фотографій живої природи «В об'єктиві натураліста»; природоохоронні акції «Лісам, паркам, скверам бути чистими!»; «Збережемо первоцвіти!»; «Чисті джерела, ріки, стави!»; «Благоустрій шкільного подвір'я!»; виставка альтернативних ялинок; природоохоронний проект «Озеленення навчального середовища»; екологічний фестиваль «Свіжий вітер»; екологічний брейн-ринг; тиждень екології; екологічна стежина краєзнавчими місцями; екологічний похід до річки, екологічний моніторинг «Дослідження антропогенного впливу на біорізноманіття місцевих водойм», екологічний моніторинг екосистем луків, водойм, експедиції до річки Південного Бугу, екологічні походи для дослідження малих річок та водойм, екскурсії у природу, що сприяло проведенню досліджень місцевих екосистем, спостереженню за зв'язками у природі, вивченню місцевих екотопів, екосистем, біоценозів. Організація природоохоронної діяльності сприяла екологічному вихованню студентів, набуттю досвіду природоохоронних дій, розвитку здатності самостійно мислити, аналізувати й узагальнювати зв'язки у природі, екологічні факти, закономірності, поглибленому вивченню навколишнього середовища та формуванню світоглядних переконань щодо необхідності збереження природи.

Після завершення формуального етапу експерименту було повторно проведено прикінцеві зрізи за визначеними компонентами і показниками. Порівняння емпіричних даних, одержаних в експериментальних і контрольних групах на констатувальному етапі, з результатами формуального експерименту дало змогу оцінити динаміку зміни рівнів сформованості світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка рівнів сформованості
світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами
природоохоронної діяльності
(за результатами констатувального та формуального експерименту)**

Рівні сформованості	ЕГ		Динаміка	КГ		Динаміка
	Констатувальний етап	Формувальний етап		Констатувальний етап	Формувальний етап	
Високий	3,02 %	18,16 %	+15,4 %	3,06 %	5,84 %	+2,78 %
Середній	31,27 %	44,42 %	+13,5 %	28,83 %	35,63 %	+6,8 %
Низький	65,71 %	37,42 %	-28,29 %	68,11 %	58,53 %	-9,58 %

Як засвідчують дані таблиці, кількість студентів зі сформованими

світоглядними переконаннями після проведення формувального етапу експерименту значно зросла в ЕГ, порівняно з констатувальним. Зокрема, кількість студентів з високим рівнем сформованості світоглядних переконань засобами природоохоронної діяльності зросла до 18,6 % порівняно з 3,02 % до проведення формувального етапу; середній рівень збільшився до 44,42 % порівняно з 31,27 % до проведення формувального етапу, низький – відповідно 37,42 % після й 65,71 % до формувального експерименту.

Натомість у КГ також відбулися несуттєві зміни. Так, високий рівень засвідчили 5,84 % студентів, порівняно з 3,06 % на констатувальному етапі; середній – 35,63 % (було 28,83 %); низький – 58,53 %, порівняно з 68,11 %.

Таким чином, в експериментальній групі відбулося суттєве зниження кількості студентів з низьким рівнем та одночасне зростання кількості студентів із середнім і високим рівнями сформованості світоглядних переконань. Математично-статистична обробка отриманих результатів експерименту здійснювалася за допомогою t-критерію Пірсона. Проведений статистичний аналіз отриманих експериментальних даних за всіма компонентами і показниками сформованості може слугувати достатнім доказом ефективності експериментальної моделі та педагогічних умов формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університеті засобами природоохоронної діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено теоретичне узагальнення і запропоновано новий підхід до розв'язання актуального завдання формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів, що дозволило обґрунтувати модель забезпечення цього процесу, визначити та експериментально перевірити педагогічні умови в системі професійної підготовки студентів. Результати наукового пошуку засвідчили досягнення мети, виконання сформульованих завдань і послугували підставою для низки аргументованих висновків:

1. Проаналізовано стан дослідження проблеми в науково-педагогічній літературі, що засвідчив актуальність проблеми екологічної освіти і виховання для дослідників, необхідність розробки методичних аспектів забезпечення процесу формування екологічних якостей особистості; з'ясовано важливість проблеми формування у молоді екологічної поведінки у природі задля розв'язання екологічних проблем, сприяння формуванню у студентів світоглядних переконань щодо бережливого ставлення до навколишнього природного середовища та набуття практичного досвіду природоохоронної діяльності.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що розвиток екологічної освіти і природоохоронної діяльності у процесі становлення суспільства і науки проходив у декілька етапів: кінець XIX – до 60-х років XX ст.; з кінця 60-х по 90-і роки XX ст.; 90 р.р. XX ст.; з кінця 90-х р.р. XX ст. – до сьогоднішніх днів.

Розкрито зміст і уточнено сутність ключових понять дослідження: «світогляд», «переконання», «світоглядні переконання», «засоби природоохоронної діяльності», «формування світоглядних переконань засобами природоохоронної діяльності».

Уточнено сутність феномену *«формування світоглядних переконань у*

студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності», який розуміємо як процес формування самосвідомості особистості на основі екологічних знань, світоглядних переконань, екологічних цінностей та норм поведінки особистості у природі щодо збереження навколишнього природного середовища, який забезпечується за допомогою різноманітних форм, активних методів і засобів організації та проведення природоохоронної діяльності, необхідних для виховання гармонійних відносин у системі «людина – суспільство – природа».

2. Визначено структурні компоненти формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів: *ціннісно-мотиваційний* із показниками: особистісно-ціннісні установки та переконання про бережливе ставлення до навколишнього середовища; сформованість мотивів до природоохоронної діяльності в майбутній професійній справі; *когнітивно-інформаційний* із показниками: наявність системи знань з охорони природи; оволодіння екологічними поняттями; знання основних форм природоохоронної діяльності; знання теорії та методики проведення природоохоронних заходів; *діяльнісно-практичний* із показниками: володіння методикою організації природоохоронних заходів; уміння використовувати міжпредметні знання; вміння діагностувати й оцінювати екологічну діяльність; сформованість практичних знань, умінь, навичок природоохоронної діяльності; здатність до розробки та впровадження різноманітних форм природоохоронної діяльності в майбутній професійній діяльності.

На основі уточнених компонентів та показників охарактеризовано рівні сформованості світоглядних переконань засобами природоохоронної діяльності: високий, середній, низький.

3. Обґрунтовано та апробовано модель формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності, яка включає такі блоки: *методологічно-цільовий блок* (мета, підходи, принципи); *змістово-процесуальний блок* (зміст, форми, методи, технології формування світоглядних переконань у студентів засобами природоохоронної діяльності); *результативний блок* (компоненти, рівні сформованості світоглядних переконань засобами природоохоронної діяльності, відповідний результат).

4. Розроблено та експериментально перевірено педагогічні умови формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності: удосконалення змісту фахових дисциплін природоохоронною тематикою для засвоєння студентами екологічних і природоохоронних знань; забезпечення позитивної мотивації студентів до здійснення природоохоронної діяльності шляхом упровадження активних методів і форм її організації; залучення студентів до активної природоохоронної діяльності.

Перша педагогічна умова – удосконалення змісту фахових дисциплін природоохоронною тематикою для засвоєння студентами екологічних і природоохоронних знань – реалізовувалася через доповнення екологічним і природоохоронним матеріалом змісту навчальних дисциплін, удосконалення програми педагогічної практики шляхом використання інноваційних форм природоохоронної діяльності; розроблення методичних рекомендацій для студентів з педагогічної практики у школі «Організація природоохоронної діяльності».

Друга педагогічна умова – забезпечення позитивної мотивації студентів до здійснення природоохоронної діяльності шляхом упровадження активних методів і форм її організації – реалізовувалася шляхом використання під час занять активних методів, як-от: аналіз конкретних ситуацій, метод проектів, кейс-метод; організаційних форм: аудиторних – проблемна лекція, семінар – ділова гра, прес-конференція, екологічний бумеранг, екологічний турнір, усний журнал, – та позааудиторних – конкурси, виставки, природоохоронні акції, екскурсії, експедиції, екологічний моніторинг, науково-дослідна робота, фахова навчально-польова практика.

Третя педагогічна умова – залучення студентів до активної природоохоронної діяльності – реалізовувалася під час організації та проведення природоохоронної діяльності та різноманітних заходів (природоохоронні акції, фестивалі, природоохоронні проекти, конкурси студентських робіт на природоохоронну тематику, тижні екології, проведення екологічного моніторингу екосистем луків, водойм, експедиції до р. Південний Буг, екологічні походи та ін.).

Встановлено, що впровадження моделі та реалізація педагогічних умов формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності дозволили досягти позитивних змін у рівнях сформованості у студентів експериментальної групи порівняно з контрольною.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування світоглядних переконань особистості. Подальших наукових розробок потребує питання обґрунтування теоретичних та практичних засад забезпечення наступності у формуванні світоглядних переконань студентів педагогічних університетів до природоохоронної діяльності в системі неперервної освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації

1. Задорожна О. М. Ключові поняття в дослідженні проблеми формування екологічної культури студентів педагогічних вищих навчальних закладів / О. М. Задорожна // Зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини / [гол. ред. М. Т. Мартинюк]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Ч. 4. – С. 125–130.

2. Задорожна О. М. Формування екологічних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної роботи / О. М. Задорожна // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини / [ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Вип. 5, ч. 1. – С. 159–165.

3. Задорожна О. М. Актуальність проблеми природоохоронної діяльності в економічних та педагогічних дослідженнях / О. М. Задорожна // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – Вип. 46. – С. 20–25.

4. Задорожна О. М. Проблема формування професійних якостей особистості під час природоохоронної діяльності / О. М. Задорожна // Вісник Черкаського нац. ун-ту імені Богдана Хмельницького. Сер. «Педагогічні науки» / [гол. ред. :

А. І. Кузьмінський та ін.]. – Черкаси : Черкаський нац. ун-т, 2013. – Вип. 21 (274). – С. 43–46.

5. Задорожна О. М. Технологія поєднання інноваційних методів та організаційних форм у екологічній освіті та вихованні / О. М. Задорожна // Наукові записки. Сер. : Педагогічні науки / ред. кол. : В. В. Радул, С. П. Величко [та ін.]. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – Вип. 131. – С. 98–101.

6. Задорожная Е. М. Роль средств природоохранной деятельности в экологическом воспитании будущих учителей / Е. М. Задорожная // Естественно-гуманитарные исследования. – 2015. – № 8 (2). – С. 49–54.

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Задорожна О. М. Підготовка студентів педагогічних університетів до природоохоронної роботи / О. М. Задорожна // Екологічний шлях у майбутнє : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Уманський держ. пед. ун-т [та ін.]. – К. : Наук. світ, 2012. – С. 91–93.

8. Задорожна О. М. Проведення та обробка результатів польових облікових робіт видового складу мисливської фауни ПП «Вепр» / Г. Є. Гончаренко, С. Л. Грабовська, О. М. Задорожна та ін. // Новые технологии в материаловедении, информационных системах, электронике, энергетике, экономике, экологии : тезисы докладов на Междунар. науч. конф. / Кременчуг, Украина. – Кременчуг : Кременчугский ун-т экономики, информационных технологий и управления, 2012. – С. 164–166.

9. Задорожна О. М. Природоохоронні ландшафтні екосистеми природно-заповідного фонду Уманщини / Задорожна О. М., Совгіра С. В., Гончаренко Г. Є. // Цілі збалансованого розвитку для України : матеріали Міжнар. конф. – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2013. – С. 28–31.

10. Задорожна О. М. Формування екологічної свідомості особистості засобами природоохоронної діяльності / О. М. Задорожна // Фундаментальні та прикладні дослідження в географічній, екологічній та хімічній освіті : матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2013. – С. 38–41.

11. Задорожна О. М. Роль природоохоронної діяльності у формуванні екологічної свідомості студентів педагогічних університетів / О. М. Задорожна // Формування компетентного фахівця в умовах освітнього середовища вищого навчального закладу : матеріали Всеукр. наук.-метод. семінару / ред. кол. : Ярошинська О. О. [та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – 174 с.

12. Задорожна О. М. Інноваційні форми природоохоронної діяльності у розвитку мотивації до пізнання навколишнього світу / О. М. Задорожна // Стратегії розвитку екологічної освіти у XXI столітті : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю / Чорноморський держ. ун-т ім. П. Могили ; кол. авторів. – Миколаїв : ФОП Швець В. Д., 2014. – С. 69–71.

13. Задорожна О. Активні методи в екологічній освіті та вихованні студентів педагогічних університетів / О. Задорожна // IV Всеукраїнські наукові читання пам'яті Сергія Таращука : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю / Чорноморський держ. ун-т ім. П. Могили. – Миколаїв : ФОП Швець В. Д., 2015. – С. 79–83.

14. Задорожна О. М. Формування мотивації студентів до здійснення природоохоронної діяльності / О. М. Задорожна // Природничі науки в системі освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. / Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. – С. 98–100.

Опубліковані праці, які додатково відображають результати дисертації

15. Природоохоронний потенціал ландшафтних екосистем Центрального Побужжя : монографія / [С. В. Совгіра, Г. Є. Гончаренко, І. В. Красноштан, О. М. Задорожна]. – К. : Наук. світ, 2012. – 200 с.

16. Задорожна О. М. Навчально-методичне забезпечення у напрямі формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності : навч.-метод. посібник / О. М. Задорожна. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. – 96 с.

17. Організація природоохоронної діяльності : метод. рек. / укл. О. М. Задорожна. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. – 100 с.

18. Transformation and conservation of parks ecosystem / S. Sovgira, G. Goncharenko, O. Zadorozhnia [at al.] // The advanced executive. – 2010. – P. 117–120.

19. Задорожна О. М. Формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності / О. М. Задорожна // Наукові записки екологічної лабораторії УДПУ / ред. кол. : Г. Є. Гончаренко (відп. ред.), І. А. Акімов, В. М. Бровдій [та ін.]. – К. : Наук. світ, 2011. – Вип. 14. – С. 128–131.

20. Задорожна О. М. Проблема охорони природи в управлінській діяльності / О. М. Задорожна // Наукові записки екологічної лабораторії УДПУ / ред. кол. : Г. Є. Гончаренко (відп. ред.), В. М. Бровдій, Г. І. Денисик. – К. : Наук. світ, 2012. – Вип. 15. – С. 119–122.

21. Задорожна О. М. Екологічне виховання студентів засобами природоохоронної діяльності / О. М. Задорожна // Наукові записки екологічної лабораторії УДПУ / ред. кол. : Г. Є. Гончаренко (відп. ред.), І. А. Акімов, О. В. Браславська. – К. : О. Т. Ростунов, 2013. – Вип. 16. – С. 121–124.

22. Задорожна О. М. Метод проектів в екологічній освіті та вихованні / О. М. Задорожна // Наукові записки екологічної лабораторії УДПУ / ред. кол. : Г. Є. Гончаренко (відп. ред.), О. В. Браславська, Г. І. Денисик. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. – Вип. 17. – С. 78–81.

АНОТАЦІЇ

Задорожна О. М. Формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, 2016.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення проблеми формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності із урахуванням сучасних вимог. З'ясовано стан

дослідженості проблеми в науковій літературі, розкрито зміст та сутність ключових понять дослідження: «світогляд», «переконання», «світоглядні переконання», «засоби природоохоронної діяльності», «формування світоглядних переконань засобами природоохоронної діяльності». Уточнено структурні компоненти сформованості світоглядних переконань (*ціннісно-мотиваційний, когнітивно-інформаційний, діяльнісно-практичний*) з відповідними критеріями і показниками. На основі уточнених критеріїв та показників охарактеризовано рівні сформованості світоглядних переконань засобами природоохоронної діяльності: високий, середній, низький. Обґрунтовано та апробовано модель, визначено та експериментально перевірено педагогічні умови формування світоглядних переконань у студентів педагогічних університетів засобами природоохоронної діяльності.

Ключові слова: світогляд, переконання, світоглядні переконання, засоби природоохоронної діяльності, охорона навколишнього середовища, педагогічні умови, експериментальна модель.

Задорожная Е. М. Формирование мировоззренческих убеждений у студентов педагогических университетов средствами природоохранной деятельности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, Умань, 2016.

В диссертации представлено теоретическое обобщение проблемы формирования мировоззренческих убеждений у студентов педагогических университетов средствами природоохранной деятельности с учетом современных требований. Выяснено состояние изученности проблемы в научной литературе, раскрыто содержание ключевых понятий: «мировоззрение», «убеждения», «мировоззренческие убеждения», «средства природоохранной деятельности», «формирование мировоззренческих убеждений средствами природоохранной деятельности». Уточнены структурные компоненты сформированности мировоззренческих убеждений (*ценностно-мотивационный, когнитивно-информационный, деятельностно-практичный*) с соответствующими критериями и показателями, охарактеризованы уровни ее сформированности.

Теоретически обоснована и апробирована экспериментальная модель, определены и экспериментально проверены педагогические условия формирования мировоззренческих убеждений у студентов педагогических университетов средствами природоохранной деятельности.

Ключевые слова: мировоззрение, убеждения, мировоззренческие убеждения, педагогические условия, модель формирования мировоззренческих убеждений, природоохранная деятельность.

Zadorozhnia O. M. Philosophical outlook beliefs formation of pedagogical universities students by means of environmental activities. – The manuscript.

The scientific thesis for the degree of candidate of pedagogical sciences in specialty 13.00.04 – theory and methodic of professional training. – Pavlo Tychyna Uman State

Pedagogical University, Uman, 2016.

Theoretical generalization of the problem of philosophical outlook of future teachers' beliefs formation is presented in the dissertation; the necessity of theoretical and methodic with organizational aspects of this process improvement in pedagogical universities for future teachers by means of environmental activities in accordance to modern requirements is emphasized in the investigation.

The author highlighted the state of the problem in scientific sources and literature. Studying of the problem proved that theoretical principles of improving the process of philosophical outlook of future teachers' beliefs by means of environmental activities were presented in modern science oscillatory; there is a lack of systematic studies of the structure and components of this category, possible levels of definition and criteria, which required a holistic study of formation philosophical outlook beliefs formation of pedagogical universities students by means of environmental activities. The content and nature of the key concepts of research are distinguished by the author in the thesis, these are: «outlook», «belief», «philosophical belief», «means of environmental activities», «philosophical outlook beliefs formation by means of environmental activities».

The author distinguishes *the philosophical outlook of pedagogical universities students' beliefs by means of environmental activities* as the process of self-identity under consolidation of ecological knowledge, philosophical outlook beliefs as for the protection and saving of the natural environment, environmental values and standards of individual conduct to the nature, which is provided through various forms of active methods and means of this process organization and conduct environmental activities.

Structural components of philosophical beliefs are specified: (*value-motivation* component includes personal-values orientations, beliefs about the environment with the following indicators: personal-values orientations and beliefs about the attitude towards the environment; formation of motives for environmental activities in future professional activity; *cognitive informational* component includes ecological and environmental knowledge that students need for environmental protection, conscious understanding the concept of the environmental problems and environmental activities with the following indicators: existence of the system of knowledge on nature protection, conscious knowledge of ecological concepts, knowledge of the main forms of environmental activities, knowledge of the theory and methods of environmental protection; *action with practical* component includes practical experience in environmental activities with following indicators: the possession of a methodology of environmental activities organization, the ability to use interdisciplinary knowledge, ability to diagnose and evaluate environmental activities; formation of practical knowledge and skills of environmental activities; ability to develop and implement various forms of environmental activities in future professional activity. Levels of philosophical outlook of pedagogical universities students' beliefs by means of environmental activities described on the basis of revised criteria and indicators means of environmental performance: high, medium, low.

Model of the philosophical outlook of pedagogical universities students' beliefs by means of environmental activities, which includes the following components is grounded and tested: *methodological and target block* (aim, approaches, principles, interaction in the «student-teacher» system); *content with the procedure block* (content, forms, methods, technologies forming students' outlook by means of environmental performance); *results*

unit (components forming students' outlook of by means of environmental protection, criteria and levels of philosophical outlook).

Pedagogical conditions of the philosophical outlook of pedagogical universities students' beliefs formation by means of environmental activities are determined and experimentally tested, these are: content's enrichment of professional disciplines by environmental topics for mastering ecological and environmental knowledge, providing students positive motivation to implement environmental activities by introducing active methods and forms of organization; students involving into active environmental activities.

Implementation of these pedagogical conditions promoted the formation of a systemic problem solving on philosophical beliefs formation: students got a formed attitude towards nature, active environmental position and experience in different organizational forms of environmental activities has been achieved by students (environmental actions, contests, exhibitions, expeditions etc.).

The relieved results of the study indicate dynamic changes in the levels of positive outlook by means of environmental activities of pedagogical universities students, which are used in the proposed experimental innovations.

Keywords: ideology, beliefs, philosophical beliefs, means of environmental protection, environmental protection, the protection of the environment, pedagogical conditions, model, experimental model.

Підписано до друку 21.01.2016 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 10.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua